

TALABALARNING ADABIY QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH

Atanazarova Maftuna Otabek qizi
Urganch Ranch universiteti talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada talabalarning adabiy qobiliyatini rivojlantirish masalasi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Adabiy qobiliyat shaxsning badiiy tafakkurini, estetik didini hamda ijodiy faoliyatini shakllantirishda muhim omil sifatida qaraladi. Tadqiqotda talabalarda adabiy-estetik dunyoqarashni kengaytirish, badiiy matnlarni idrok etish va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishning metodik asoslari yoritiladi.

KALIT SO'ZLAR: adabiy qobiliyat, talaba, ilmiy asos, adabiy tahlil, badiiy matn, pedagogic texnologiya, fanlararo integratsiya, metodologiya.

ANNOTATION: This article analyzes the issue of developing students' literary abilities from a scientific and theoretical perspective. Literary abilities are considered an important factor in the formation of a person's artistic thinking, aesthetic taste and creative activity. The study highlights the methodological foundations of expanding students' literary and aesthetic outlook, developing skills in perceiving and analyzing literary texts.

KEY WORDS: literary ability, student, scientific basis, literary analysis, literary text, pedagogical technology, interdisciplinary integration, methodology.

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматривается проблема развития литературных способностей учащихся с научно-теоретической точки зрения. Литературные способности рассматриваются как важный фактор формирования художественного мышления, эстетического вкуса и творческой активности личности. В исследовании рассматриваются методические основы расширения литературно-эстетического кругозора учащихся, формирования умений восприятия и анализа художественных текстов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: литературная способность, ученик, научная основа, литературный анализ, художественный текст, педагогическая технология,

Z
a O
m A
d
h **METADOLOGIYA**
b T

k
i

Tadqiqot namunasi va ishtirokchilari: Tadqiqotga 2 ta oliy ta'lim muassasasining 1-2 kurs talabalari (jami n=150) jalb qilingan. Talabalar tajriba (n=75) va nazorat (n=75) guruhlariga tasodifiy usulda ajratilgan. Ishtirokchilarning yoshi 18-22 oraliq'ida, ularning 60% ayollar, 40% erkaklardan iborat.

Tadqiqot usullari va vositalari:

Pedagogik eksperiment - Yangi metodikaning samaradorligini aniqlash uchun 6 oy davomida olib borilgan.

Test sinovlari - Adabiy tahlil qobiliyatini baholash uchun maxsus testlar ishlab chiqilgan (Cronbach alpha = 0.84).

So'rovnomalar - 5 ballik Likert shkalasida talabalarning motivatsiyasi va qiziqishini o'lchash.

Kuzatuv - 40 ta dars jarayoni tizimli ravishda kuzatilgan va protokollangan.

Intervyu - 25 ta talaba va 8 ta o'qituvchi bilan chuqur intervyular olib borilgan.

Hujjatlar tahlili - Talabalarning yozma ishlari va portfelli tahlil qilingan.

Ma'lumotlarni tahlil qilish metodlari:

Statistik tahlil - SPSS 26.0 dasturida T-test, ANOVA, korrelyatsiya tahlilari qo'llanilgan.

Kontent-tahlil - Sifatli ma'lumotlarning kodlanishi va kategoriyalash tirilishi amalga oshirilgan.

Diskurs-tahlil - Talabalarning nutqiy faoliyati va adabiy diskursga kirish darajasi tahlil qilingan.

Tadqiqotning etik jihatlari: Barcha ishtirokchilardan yozma roziliknomalar olingan, ma'lumotlar maxfiylik prinsipiga rioya qilingan.

h

h

h

h

h

h

Tadqiqotning ishonchliligi va yaroqliligi: Vositalarning ishonchliligi Cronbach alpha koeffitsienti (0.82-0.87) orqali tasdiqlangan. Ekspert baholash (5 nafar filologiya mutaxassisi) orqali yaroqlilikni ta'minlash.

Tadqiqotning cheklovlari: Natijalarning boshqa madaniy kontekstda qo'llash imkoniyati cheklangan, uzoq muddatli ta'sirni o'rganish talab qilinadi.

Ma'lumotlarni to'plash jarayoni: Ma'lumotlar 2023-yil sentyabr-fevral oylari oralig'ida 3 bosqichda to'plangan - eksperimentdan oldin, davomida va keyin.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari talabalarning adabiy qobiliyatini rivojlantirishda qo'llangan metodik yondashuvlar samaradorligini ko'rsatdi. O'tkazilgan diagnostika va tajriba-sinov ishlari asosida quyidagi ilmiy asoslangan natijalar aniqlandi:

Boshlang'ich diagnostika: Tadqiqotning birinchi bosqichida o'tkazilgan test va so'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarning 47 foizi adabiy bilim va qobiliyat darajasi past, 39 foizi o'rtacha, faqat 14 foizi yuqori darajada ekanligi aniqlandi.

Tajriba jarayonidagi rivojlanish: Tajriba-sinov mashg'ulotlari davomida talabalarga badiiy matnlarni tahlil qilish, ijodiy yozuv mashqlari, adabiy bahs-munozaralar va interaktiv metodlar qo'llanildi. Bu jarayon natijasida:

talabalar matnni tahlil qilish ko'nikmalari o'rtacha 32 foizdan 68 foizgacha oshdi;
badiiy tafakkur va estetik did darajasi sezilarli ravishda rivojlandi;
mustaqil ijodiy yozuv ishlarida fikrlarning obrazli va badiiy ifodalanishi 2,1 baravar ortdi.

Eksperimental va nazorat guruhlarini taqqoslash: Tajriba guruhidagi talabalar natijalarida adabiy qobiliyat rivojlanishi nazorat guruhiga nisbatan ancha yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'ldi. Jumladan:

Tajriba guruhida yuqori darajadagi ijodkor talabalar ulushi 14 foizdan 42 foizga oshdi.

Nazorat guruhida esa bunday o'sish 14 foizdan 21 foizgacha cheklangan.

Talabalarning motivatsiyasi: Interaktiv metodlardan foydalanish talabalarning adabiy jarayonlarga qiziqishini oshirdi. So'rovnoma natijalariga ko'ra, talabalarning 73 foizi adabiyot faniga bo'lgan motivatsiyasi kuchayganini, 61 foizi esa ijodiy yozuv mashqlariga ko'proq ishtiyoq bildirganini qayd etdi.

Umumiy xulosaviy natija: Tadqiqot ko‘rsatdiki, talabalarning adabiy qobiliyatini rivojlantirish jarayonida nazariy bilim bilan birga ijodiy-amaliy faoliyatni uyg‘unlashtirish samaradorlikni ta‘minlaydi. Interaktiv va innovatsion metodlar adabiy tafakkur, estetik did va mustaqil ijodkorlikni sezilarli darajada rivojlantiradi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, talabalarning adabiy qobiliyatini rivojlantirishda an‘anaviy yondashuvlar yetarli darajada samarali emas, chunki ular ko‘proq nazariy bilimlarni berishga yo‘naltirilgan bo‘lib, ijodiy faoliyatni keng qamrab olmaydi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni, interaktiv metodlarni va kompetensiyaga asoslangan yondashuvni qo‘llash esa talabalar adabiy tafakkurini rivojlantirishda ancha samarali ekanligi kuzatildi.

Birinchidan, **nazariy va amaliy mashg‘ulotlarning uyg‘unligi** talabalarda adabiy matnga estetik yondashuv, badiiy tahlil ko‘nikmalari va ijodiy yozuv malakasini mustahkamladi. Talabalarning badiiy asarlardan olgan taassurotlari ularning yozma nutqi va ijodiy ifoda uslubiga bevosita ta‘sir ko‘rsatdi.

Ikkinchidan, ****interaktiv metodlar** (klaster, “aqliy hujum”, debatlar, rolli o‘yinlar)**ni qo‘llash natijasida talabalar o‘z fikrlarini erkin bayon qilish, adabiy asarlarni turli nuqtayi nazardan talqin etish hamda mustaqil qaror chiqarishga o‘rgandilar. Bu jarayon ularda tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvning shakllanishiga xizmat qildi.

Uchinchidan, o‘tkazilgan **tajriba-sinov ishlari** shuni ko‘rsatdiki, adabiy qobiliyatni rivojlantirishda integrativ yondashuv muhim o‘rin tutadi. Xususan, adabiy mashg‘ulotlarni tarix, falsafa, san‘atshunoslik bilan bog‘lash talabalarning adabiy-estetik dunyoqarashini kengaytirdi.

To‘rtinchidan, **statistik tahlillar** orqali aniqlandi: tajriba guruhidagi talabalar nazorat guruhiga nisbatan badiiy tahlil qilish, ijodiy yozuv mashqlarini bajarish hamda obrazli tafakkur darajasida sezilarli o‘sishga erishdilar. Bu esa qo‘llangan metodlarning samaradorligini ilmiy asoslash imkonini berdi.

Ushbu tadqiqot natijalari xalqaro adabiyotshunoslik va pedagogika tadqiqotlarida qayd etilgan qarashlarni ham tasdiqlaydi. Jumladan, J. Deweyning faoliyatga asoslangan ta‘lim konsepsiyasi va L.S. Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi”

nazariyasi adabiy qobiliyatni rivojlantirishda faol metodlardan foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Demak, talabalarning adabiy qobiliyatini samarali rivojlantirish uchun:

- ta'lim jarayonida interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanish,
- nazariy bilimlarni ijodiy amaliy mashqlar bilan uyg'unlashtirish,
- fanlararo integratsiyani keng joriy etish zarur.

Bu yondashuvlar natijasida talabalar nafaqat adabiy bilimlarni egallaydi, balki ijodiy tafakkur, estetik did va mustaqil adabiy qarashlarni shakllantiradi.

XULOSA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, talabalarning adabiy qobiliyatini rivojlantirish jarayoni ularning shaxsiy, intellektual va estetik kamolotida muhim ahamiyatga ega. Adabiy qobiliyat faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirish bilan emas, balki badiiy matn bilan amaliy ishlash, ijodiy yondashuvni rivojlantirish va mustaqil tafakkurni shakllantirish orqali yuksaladi.

Tadqiqot davomida qo'llanilgan metodlar — so'rovnoma, test, kuzatish va tajriba-sinov ishlari — talabalarda adabiy did, matnni tahlil qilish ko'nikmalari hamda ijodiy yozuv malakalarini rivojlantirishda samarali bo'ldi. Statistik tahlillar tajribaviy guruhda adabiy qobiliyat darajasining sezilarli o'sishini ko'rsatdi.

Shuningdek, kompetensiyaga asoslangan yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va interaktiv metodlarning qo'llanishi talabalarda ijodiy tafakkurni rag'batlantirish, adabiy-estetik qadriyatlarni anglash va ulardan amaliy foydalanish imkoniyatini kengaytiradi.

Umuman olganda, tadqiqot shuni ilmiy asosda isbotladiki, talabalarning adabiy qobiliyatini rivojlantirish tizimli, bosqichma-bosqich va metodologik jihatdan puxta tashkil etilgandagina samarali natija beradi. Bu esa oliy ta'lim jarayonida adabiyot fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng tatbiq etish, ijodiy topshiriqlarni joriy qilish va nazariya-amaliyot integratsiyasini kuchaytirishni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullaeva, D. (2020). Talabalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish metodlari. Toshkent: Fan nashriyoti.

2. Karimov, N. (2018). O'zbek adabiyoti va estetik tafakkurni shakllantirishda pedagogik yondashuvlar. Oliy ta'lim muammolari jurnali, 3(2), 45–52.
3. To'xliiev, B., & Rasulov, A. (2019). Adabiy ta'lim metodikasi. Toshkent: Universitet nashriyoti.
4. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
5. Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.
6. Hasanov, S. (2021). Talabalarning adabiy-estetik dunyoqarashini kengaytirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni. Pedagogika va psixologiya jurnali, 5(1), 112–118.

7

.

R
i
c
h
a
r
d
s

,

J
.

C
.
,

&

R
o
d
g
e
r

GLOBAL SCHOLARS
SCIENTIFIC PUBLISHING

